

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

ЕЗИКОВИ НАГЛАСИ И КНИЖОВЕН ЕЗИК

*Конференция с международно участие
София, 17 и 18 септември 2019 г.*

***Изследване на обществените нагласи и ценностните
ориентации към съвременния български книжовен език като
фактор при кодификацията
на нормите му***

*Проектът е финансиран от Фонд „Научни изследвания“,
Договор № ДН 10/5 от 15.12.2016 г.*

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ДОКЛАДИ

от Конференцията с международно участие на тема
Езикови нагласи и книжовен език
София, 17–18 септември 2019 г.

Рецензенти: Владко Мурдаров, Татяна Александрова

София • 2019

Адрес:

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, блок 17, София 1113, България
+359 2/872 23 02

Авторските права на статиите остават собственост на авторите. Публикациите в Сборника
се разпространяват под лиценза Creative Commons Attribution 4.0.
International Licence (CC BY 4.0): <http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0>

Editorial address: Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin, Bulgarian
Academy of Sciences 52 Shipchenski Prohod Blvd., bl. 17 Sofia 1113, Bulgaria
+359 2/872 23 02

Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Proceedings are
licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0):
<http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0>

Изданието е финансирано със средства от Фонд „Научни изследвания“
при Министерството на образованието и науката – договор ДН 10/5 от 15.12.2016 г.
Проект *Изследване на обществените нагласи и ценностните ориентации
към съвременния български книжовен език като фактор при кодификацията
на нормите му.*

The Proceedings are published with the financial support of the National Science Fund
of the Ministry of Education and Science – project ДН 10/5, 15.12.2016 – *Study of the Public
Attitudes and Value Orientations towards the Modern Bulgarian Standard Language as a
Factor in Codification of its Norms.*

© Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2019

© Българска академия на науките

ISBN 978-619-90884-0-1

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE *PROF. LYUBOMIR ANDREYCHIN*

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

PROCEEDINGS

of the Conference with International Participation
Language Attitudes and Standard Language
Sofia, 17–18 September 2019

Reviewed by Vladko Murdarov, Tatyana Aleksandrova

София • 2019

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

РУСКА СТАНЧЕВА – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

ЙОВКА ТИШЕВА – Софийски университет „Св. Климент Охридски“

КРАСИМИРА АЛЕКСОВА – Софийски университет „Св. Климент Охридски“

МИЛЕН ТОМОВ – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

МИЛЕН ТОМОВ – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

ИЛИЯНА КУНЕВА – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

ЖАНЕТА ЗЛАТЕВА – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

ЛОРА МИКОВА – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките

PROGRAMME COMMITTEE

RUSKA STANCHEVA – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

YOVKA TISHEVA – Sofia University “St. Kliment Ohridski”

KRASIMIRA ALEKSOVA – Sofia University “St. Kliment Ohridski”

MILEN TOMOV – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

ORGANISING COMMITTEE

MILEN TOMOV – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

ILIYANA KUNEVA – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

ZHANETA ZLATEVA – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

LORA MIKOVA – Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, Bulgarian Academy of Sciences

ЕЗИКОВИ НАГЛАСИ И КНИЖОВЕН ЕЗИК

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор – <i>Татяна Александрова</i>	9
 1. Динамика в съвременния български книжовен език	
Правописни проблеми при употребата на най-новата лексика в българския език – <i>Диана Благоева, Сия Колковска</i>	11
Динамика в употребата на пасива – <i>Марина Джонова</i>	21
Кои части са обособени – <i>Светла Коева</i>	29
Устойчивите глаголно-именни словосъчетания в българския и руския език – <i>Димитрина Лесневская</i>	47
Дереклективация на глаголи в съвременния български език – <i>Надежда Костова</i>	53
Да закачим грънец на бивена, или за съществителните имена, които „обикновено се употребяват в мн.ч.“ – <i>Биляна Радева-Гезенчова</i>	60
Морфологична адаптация на чуждите думи от английски произход в българския и румънския език – <i>Андреа Раду-Беженару</i>	73
Актуални процеси в съвременната българска личноименна система (с оглед на правописа на имената) – <i>Мая Влахова-Ангелова</i>	80
Нарушения на книжовната норма в езика на българските медии – <i>Калина Мичева-Пейчева</i>	91
 2. Книжовен език и обществено мнение	
Персоналната мотивация за спазване на писмените книжовни норми – <i>Красимира Алексова</i>	101
Нагласи към свръхякането – <i>Стефанка Абазова</i>	117

Владеене на правилото за употреба на формите <i>кого, когото, някого, никого</i> – самооценка и действително езиково поведение на носителите на езика – <i>Лора Микова</i>	132
Владеене на правилото за употреба на възвратното притежателно местоимение в българския език – самооценка и действително езиково поведение на носителите на езика – <i>Илияна Кунева</i>	143
Владеене на правилото за деепричастието: самооценка и реално езиково поведение – <i>Жанета Златева</i>	151
Българският правопис, приет в Харков през 1930 година – <i>Райна Камберова</i>	162
Езикови нагласи на българските католици през XVII и XVIII век – <i>Лилия Илиева</i>	170
 3. Книжовна норма и кодификация	
Типология на граматичните норми с отклонения в писмената книжовна практика – <i>Руска Станчева</i>	183
Социолингвистични критерии при кодификацията на книжовната норма – <i>Милен Томов</i>	199
Книжовната норма в учебниците по български език – <i>Ваня Мичева</i>	207
Към въпроса за колебанията във формата на някои термини – <i>Кристияна Симеонова</i>	217
Гласност на „мълчаливите млади“ – <i>Катя Исса</i>	226
Възрожденската антропонимна картина в Самоков по данни от средата на XIX век – <i>Георги Митринов</i>	240

CONTENTS

Preface – Tatyana Aleksandrova	9
 1. Dynamics in Contemporary Bulgarian Standard Language	
Orthographic Problems in the Usage of the Newest Lexis in Bulgarian – <i>Diana Blagoeva, Sia Kolkovska</i>	11
Dynamics in the Use of Passive Voice – <i>Marina Dzhonova</i>	21
The Nature of Parentheses – <i>Svetla Koeva</i>	29
Steady Verbal-Nominal Combinations in Bulgarian and Russian Languages – <i>Dimitrina Lesnevska</i>	47
Usage of Reflexive Verbs as Non-Reflexive in Contemporary Bulgarian Language – <i>Nadezhda Kostova</i>	53
On the Nouns that Are “Commonly Used in Plural” – <i>Bilyana Radeva-Gezenchova</i>	60
Morphological Adaptation of English Loanwords in Bulgarian and Romanian Language – <i>Cristina-Andreea Radu-Bejenaru</i>	73
Current Observations on the Contemporary Bulgarian Personal Names – <i>Maya Vlahova-Angelova</i>	80
The Violations of the Literal Norms in the Language of Bulgarian Media – <i>Kalina Micheva-Pejcheva</i>	91
 2. Standard Language and Public Opinion	
Personal Motivation for Adhering to Bulgarian Standard Language Norms – <i>Krasimira Aleksova</i>	101
Attitudes Towards Mispronunciation of <i>ya</i> Instead <i>e</i> – <i>Stefanka Abazova</i>	117
Knowledge of the Rule for the Use of the Forms <i>кого, когото, някого, никого</i> – Self-Assessment and Actual Linguistic Conduct of Native Speakers – <i>Lora Mikova</i>	132

The Use of the Reflexive Pronoun in Bulgarian – Self-Assessment of the Rule Proficiency and Actual Linguistic Conduct of Native Speakers – <i>Iliyana Kuneva</i>	143
Adverbial Participle – Self-evaluation and Real Command of the Rule – <i>Zhaneta Zlateva</i>	151
Bulgarian Spelling, Adopted in Kharkov in 1930 – <i>Rayna Kamberova</i>	162
Language Attitudes of the Bulgarian Catholics in XVII and XVIII Century – <i>Lilia Ilieva</i>	170
3. Standard Language Norm and Codification	
Typology of Grammar Norms with Deviations in Standard Bulgarian – <i>Ruska Stancheva</i>	183
Sociolinguistic Criteria in the Codification of the Standard Language Norm – <i>Milen Tomov</i>	199
The Literal Norm in the Textbooks in Bulgarian Language – <i>Vanya Micheva</i>	207
To the Question of Fluctuations in the Form of Some Terms – <i>Kristiana Simeonova Simeonova</i>	217
Voice to the “Silent Young People” – <i>Katya Issa</i>	226
Anthroponymic Picture in Samokov from the Bulgarian Revival in Mid-19th Century – <i>Georgi Mitrinov</i>	240

Динамика в употребата на пасива

Марина Джонова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
djonova@slav.uni-sofia.bg

Резюме

В доклада се представят някои тенденции в съвременния български език по отношение на употребата на формите за страдателен залог. Представя се тенденцията за засилена употреба на причастнострадателните форми със спомагателния глагол *бива* в контексти, в които е налице ограничение по отношение на употребата на възвратнострадателните форми. Разглежда се наличието или липсата на конкурентни форми за страдателен залог в дадения контекст. Прави се извод за причините за предпочитането на страдателен залог пред деятелен, както и на формите с *бива* пред останалите форми за страдателен залог.

Ключови думи: пасив, лексикални и граматически ограничения

В настоящото изследване се представят някои аспекти от употребата на възвратнострадателните и причастнострадателните форми в съвременния български език. Макар двете форми за страдателен залог да се представят паралелно при формообразуването на глаголите, съществуват редица ограничения по отношение употребата на тези форми. Тези ограничения имат различен характер – съществуват морфологични и синтактични ограничения, както и семантични и лексикални ограничения. Тук се представят забелязаните в научната литература ограничения по отношение на употребата на формите за страдателен залог в българския език и се разглеждат примери от писмената и устната българска реч, в които е налице такова ограничение. Акцентът е поставен върху употребата на причастнострадателните форми със спомагателния глагол *бива* в случаи, в които са налице ограничения върху употребата на възвратнострадателните форми. Разглеждат се само форми за сегашно време и за имперфект, тъй като със спомагателния глагол *бива* се образуват причастнострадателни форми само за тези две времена. Емпиричният материал, на който се основава изследването, е от Корпуса на българската разговорна реч (bgspeech.net), Корпуса на политическата и журналистическата реч (political.webclark.org) и Българския национален корпус (search.dcl.bas.bg), като за целите на изследването са събрани и допълнителни данни от устната реч и от интернет сайтове.

Формите за страдателен залог в български език се представят подробно в Академичната граматика, като се посочват възвратнострадателните форми от типа на *се поставя* и причастнострадателните форми, образувани със спомагателния глагол *съм*, *бъда*

или *бива* (*е поставен – бъде поставен – бива поставен*) (Грамматика/Gramatika 1983: 245). Посочва се, че при избора на форма за страдателен залог обикновено влияе видът на глагола, дали получателят на действието е живо, или неживо същество, както и стремежът към избягване на омонимия с други форми.

Във връзка с употребата на формите за страдателен залог Андрейчин и др. (Андрейчин и др./Andreychin et al. 1957) посочват наличието на ограничение по отношение на лицето и времето, както и при омонимия на формите със *се* със съответните средни глаголи или с възвратни форми.

П. Баракова посочва, че семантиката на глагола също може да е причина за залогова дефективност, т.е. някои преходни глаголи в деятелен залог нямат форми за страдателен и/или възвратен залог или образуват само единия вид страдателен залог. Подобна дефективност е налице при глаголи като *имам, виждам, чувам, слушам, помня, зная*. Влияние оказва и видът на глагола. Например *виждам* образува предимно възвратнопасивни форми (*не се вижда нищо*), причастнострадателните му употреби се срещат по-рядко (*Всеки гледаше да се нареди така между колоните, че да вижда лицето на царицата и добре да бъде виждан и от нея самата*). Глаголът от св.в. *видя* пък се среща предимно в причастнострадателни конструкции (*Ще ми се документът да бъде видян от експерти, които да проверят неговата автентичност*) (Баракова/Barakova 1981).

Св. Коева представя подробно случаите на граматическа омонимия за категориите време, вид и наклонение между същинските рефлексиви, същинските реципрочни глаголи, същинските оптативни глаголи и безличните глаголи със *се*. Важно е уточнението, че същинските се-пасиви се образуват само в 3. л. ед. и мн.ч. Ако субектът на изходния глагол е одушевен, може да бъде само неагентив и неекспериментатор. Когато субектът на изходния глагол е одушевен и агентивен, пасивното значение се употребява генерично и факултативната *от*-фраза не може да се появи (освен с обобщено значение) (Коева/Koeva 2005).

Към посочените фактори може да се добави и изборът на подлог в изречението, което определя и предпочитанието към употребата на страдателен залог пред деятелен. При представянето на емпиричния материал се отчитат следните фактори – вършител и получател на действието (одушевен/неодушевен), изразяване/неизразяване на получателя на действието, вид на глагола, семантика на глагола.

В следващото изречение (1.) субектът на изходния глагол (*поставя*) е агентивен, а обектът е одушевен. При пасивната трансформация се-формата би означавала повтарящо се действие, но омонимията със съответната възвратна форма е причината за избора на формата с *бива*, която също означава повтарящо се действие. Изречението е с генерично значение, вършителят на действието не е изразен, тъй като не е конкретно лице и акцентът е поставен по-скоро върху получателя на действието.

1. *Под пълна упойка днес човек **бива поставен**, когато му предстои сериозна операция или болезнена процедура.*

Употребата на спомагателния глагол *съм* (срв. *под пълна упойка днес човек е поставен, когато...*) е невъзможна в дадения контекст поради генеричното значение на изречението. Оказва се, че в дадения контекст единствените възможни форми със запазване на *човек* като топик на изречението са формата за страдателен залог с *бива* и съответното изречение в деятелен залог, но с членувано и удвоено съществително (срв. *под пълна упойка днес човека/пациента го поставят, когато...*). Изречението в деятелен залог е маркирано като разговорно, така че предпочитанието към страдателен залог е свързано и с избягването на тази разговорност. Липсата на конкретен вършител е причината съответното изречение в деятелен залог да бъде неопределенолично.

Могат да бъдат посочени и други примери с одушевен вършител и получател на действието (най-често лице). В следващото изречение (2.) вършителят на действието не е изразен. Получателите на действието не са конкретни лица, но изразът *около 50 – 60 души* е топикът на изречението и това е причината за избора на форма за страдателен залог. Възвратнострадателната форма (*се осъждат*) е омонимна на съответната възвратна/взаимна форма. Макар че глаголът *осъждам* е от несв. в., причастнострадателната форма със *съм* не носи значението за продължаващо в сегашния момент действие. При запазването на словореда в деятелен залог изречението не е еднозначно (срв. *около 50–60 души у нас ежегодно осъждат за незаконна сеч*) за разлика от формата с *бива* в страдателен залог, която еднозначно изразява съзнателно действие от лице върху друго лице.

2. *Около 50–60 души у нас ежегодно **биват осъждани** за незаконна сеч, едва 10% от наложените глоби **се събират** ефективно.*

От друга страна, възвратнострадателната форма *се събират* е използвана в същото изречение и е еднозначна, тъй като получателят на действието е неодушевен.

Срещат се и изречения, в които вършителят на действието е изразен с непряко допълнение с предлога *от*:

3. *Десетки пловдивчани **биват спирани** от полицията.*

В това изречение (3.) употребата на се-пасива е омонимна на средния и на възвратния глагол *спирам се*. Вършителят на действието е изразен експлицитно, а употребата на се-пасива е неуместна. Както посочва Св. Коева, при агентивен и одушевен вършител на действието, изразен с непряко допълнение, се-пасивът е възможен само с генерично значение (Коева/Коева 2005). В дадения контекст е възможна употребата на деятелен залог (*Десетки пловдивчани спира полицията*), но този тип словоред е маркиран. Освен това формите за страдателен залог с *бива* изразяват целенасочено или съзнателно извършване на действие от лице, както и повтарящо се действие.

Когато получателят на действието е изразен с членувано съществително, в деятелен залог трансформацията със запазване на същия словоред е свързана с удвояване:

4.а. *В България се усилва чувството, че българинът **бива наказван** за чужди грешки.*

4.б. *В България се усилва чувството, че българина **го наказват** за чужди грешки.*

Една от причините за употребата на страдателен залог е желанието на говорещия/пишещия да започне изречението с дадена именна фраза. Това обикновено е топикът в изречението, който обаче не е вършител на действието. Това води до две възможности – или топикът да е допълнение (маркирано и със съответната удвояваща клитика, когато получателят на действието е специфична именна фраза), или да се употреби страдателен залог.

В някои случаи формите с *бива* означават еднократни действия и в дадения контекст могат да се заменят с причастнострадателни форми със спомагателния глагол *съм*, както е в следния пример:

5. *Тежка съдба сполетява и учениците на солунските братя. Едни от тях **биват продадени** като роби, а други **биват прогонени** от страната.*

Формите *биват продадени* и *биват прогонени* могат да се заменят със *са продадени* и *са прогонени*. Формата с *бива* компенсира неизразяването на вършителя на действието, като подчертава, че това е действие, извършено съзнателно от дадено лице.

Подобни употреби се срещат и при неодушевен получател на действието. В следващото изречение (6.) с формата *бива замразен* се представя еднократно действие. В този контекст е уместна и употребата на причастнострадателната форма *е замразен*, но с тази форма не се подчертава, че действието е извършено целенасочено от лице. Възможна е и употребата на деятелен залог, но не и със запазване на същия словоред (срв. *проекта го замразяват още в края на 80-те*; *замразяват проекта още в края на 80-те*).

6. *Проектът още в края на 80-те г. **бива замразен**, защото тогавашното правителство, българско правителство, счита, че той е икономически неизгоден и нецелесъобразен.*

Употребата на се-пасива е ограничена и когато получателят на действието е изразен със съществително, означаващо група от лица (*екип, клас, отбор*), както е в пример (7.). Подчиненото определително изречение пояснява именната фраза *целия екип* и е въведено с относителното местоимение *който*. В този контекст формата *се изхвърля* не е еднозначна. По тази причина е избрана формата със спомагателния глагол *бива*, която подчертава целенасоченото извършване на действието от друго лице. В страдателен залог е възможна и причастнострадателната форма *е изхвърлен*, тъй като се представя еднократно действие. Същият словоред се запазва и при деятелен залог (*който изхвър-*

лят от винарната). Изборът на страдателен залог е свързан с поставянето на акцента върху получателя на действието:

7. *Четирима души от персонала на заведението се нахвърлят върху оператора, а след това и върху целия екип, който **бива изхвърлен** по груб начин от винарната.*

В следващия пример (8.) именната фраза *съдебната власт* отново се свързва с лица получатели на действието, затова се-пасивът в този контекст може да има възвратно значение (срв. *съдебната власт се натоварва с допълнителни функции*). Запазването на същия словоред при деятелен залог е свързано с неопределеноличния изказ и с удвояване на допълнението (*съдебната власт по законодателен път постоянно я натоварват с...*).

8. *През последните години съдебната власт по законодателен път **бива постоянно натоварвана** с допълнителни функции.*

Невинаги трансформацията от страдателен в деятелен залог е възможна без добавянето на винителна клитика. В следния пример (9.) глаголите са в несвършен вид, което позволява употребата на спомагателния глагол *съм* със значение за многократност (срв. *нападани, заплашвани са*). За разлика от пасива със *съм* пасивът с *бива* означава действие, което продължава да се извършва. При замяна с деятелен залог обаче е налице смяна на подлога, която трябва да се маркира с добавянето на винителна клитика (*Въпреки че неведнъж от екипа на предаването попадат в неприятни ситуации, **нападат ги, заплашват ги** по време на снимки, те...*).

9. *Въпреки че неведнъж от екипа на предаването попадат в неприятни ситуации, **биват нападани, заплашвани** по време на снимки, те не си позволяват излишни емоции, не заемат ничия страна.*

Избягването на експлицитното изразяване на вършителя на действието и поставянето на акцента върху получателя на действието може да е свързано с избора на различна форма за страдателен залог дори в рамките на съседни изречения. В следващия пример (10.) формата *са сменени* представя еднократно действие от лица спрямо други лица. Замяната на тази форма със *се сменят* води до двузначност – възможно е да означава, че смяната е свързана с изтичането на мандата на тези ръководства. Снемането на омонимията при следващата форма *назначават се* е възможна в рамките на контекста – тъй като ръководствата са сменени, новите ръководства са назначени по същия механизъм. Лексикалната семантика на глагола *назначавам* рядко се свързва с употребата на възвратни форми, тъй като това значение е слабо вероятно. Третата форма *биват забити* подчертава целенасочеността на действието, извършено от лице.

10. *Механизмът е следният: чисто политически за близо година **са сменени** ръководствата на около 3000 държавни предприятия, т.е. **назначават се** хиляди и хиляди „наши“ хора. И с това между другото в ковчега на индустрията **биват забити** още десетина месеца.*

В определен контекст употребата на формите с *бива* за изразяване на целенасочено действие от страна на лице е важна за правилното представяне на ситуацията. В следващия пример (11.) получателят на действието не е одушевен, но е машина, която би могла да извършва дадено действие и без участието на човека. В дадения контекст формата *се активират* може да бъде разбрана като среден глагол при липса на експлицитно изразен вършител на действието.

11. *Самият вицепрезидент на мобилния отдел на Google А. Р. съобщава посредством Twitter акаунта си, че вече над 500 хиляди Android-базирани устройства **биват активирани** всеки ден.*

Срещат се и употреби на причастнострадателните форми с *бива*, когато не е на лице ограничение по отношение на употребата на се-пасива. Например в следващото изречение (12.) вършителят и получателят на действието са неодушевени. Се-пасивът в този контекст е напълно възможен – отново означава повтарящо се действие. Възможна е и употребата на деятелен залог, но при смяна на словоредата.

12. *В редки случаи това древно окончание **бива изместено** от окончанието -и под влияние на формата за мн.ч. им. пад.*

Тази употреба на причастнострадателния залог е характерна не само за езиковедските изследвания. В следващия пример (13.) няма ограничения върху употребата на се-пасива (срв. *Той често се прилага...*), но предпочитанието към употребата на пасива с *бива* може да е свързано с това, че вършителят на действието не е изразен, но е лице, което извършва целенасочено дадено действие.

13. *Друг начин е да използваме химически продукт за премахване на ръждата и за покритие едновременно – с други думи – конвертор. Той често **бива приложен** веднага след потапяне във ваната, за да предотврати атмосферна корозия при изсъхване.*

В други случаи в идентични по отношение на вършителя и получателя на действието изречения пишещият прави различен избор. В следващия пример (14.) вършителят на действието не е изразен, той е лице. Получателят на действието е нелице. Глаголите са от несв. в. Употребата на се-пасива е възможна и в двете изречения и означава обичайно действие (срв. *се осмиват, вместо да се разобличават*).

14. *За разлика от него (сарказма), при иронията подложените на критика лични и обществени недъзи **биват осмивани**, вместо **разобличавани**. Хуморът пък представлява насмешливо отношение към недостатъци, слабости и др., чрез което те **се представят** в комически вид и предизвикват смях.*

Разгледаните примери са в 3. л. ед. и мн.ч, тъй като само в 3. л. е възможна употребата на възвратнострадателните форми. В изследвания материал се срещат и причастнострадателни форми с *бива* в 1. и 2. л. ед. и мн.ч. В тези случаи е възможна употребата и на страдателни форми със *съм*, но те невинаги означават повтарящо се или обичайно действие. Например в следното изречение (15.) се представя еднократно действие. Фор-

мата *съм въведен*, както и формата за деятелен залог *ме въвеждат* (с несв. в. на глагола) са възможни в дадения контекст. Причастнострадателната форма с *бива* единствено подчертава, че вършителят на действието е лице.

15. *Втората зала, където бивам въведен след къса справка, е изцяло на разположение на Фурман и син.*

Срещат се такива употреби и в имперфект (16.). В имперфект *бива* винаги означава итеративност, но в конкретното изречение и глаголът е от несв.в., което прави възможна замяната на спомагателния глагол със *съм* и запазване на значението на повтарящо се действие (срв. *ранявах и бях раняван, та дори и убиван*). Изборът на страдателен залог е свързан със запазването на един и същи подлог в рамките на сложното изречение.

16. *Размахвах меч или сабя, ранявах и бивах раняван, та дори и „убиван“.*

Има и примери (17.), в които глаголът е от несв.в., употребата на страдателен залог е свързана със запазването на подлога в рамките на сложното изречение, но употребата на причастнострадателната форма със *съм* не е възможна. Възможна е единствено замяната на страдателния залог с деятелен (срв. *безцеремонно те изгонват*).

17. *Точно обратното – отвориш ли си устата, безцеремонно биваш изгонван от кабинета.*

Употребите на причастнострадателния залог в 1. и 2. л. се нуждаят от допълнително проучване с оглед на възможностите за изразяване на повтарящи се и обичайни действия.

Може да се обобщи, че често употребата на страдателен залог е свързана със стремежа към запазване на подлога в изречението. Влияние при избора на конкретна форма за страдателен залог играят лицето на глагола и видът на глагола. В 3. л. ед. и мн.ч. се-пасивът и причастнострадателните форми с *бива* могат да изразяват повтарящи се или обичайни действия. При представяне на повтарящи се или обичайни действия често се предпочита употребата на причастнострадателната форма със спомагателния глагол *бива* особено ако получателят на действието е живо същество (най-често лице). Формите с *бива* подчертават, че действието се извършва от лице. Неизразяването в рамките на изречението на вършителя на действието също е причина за избора на страдателен залог.

Цитирана литература / References

- Андрейчин и др. 1957: *Андрейчин, Л., М. Иванов, К. Попов*. Съвременен български език. Част II. Учебник за I и II курс на учителските институти. София: Народна просвета. (Andreychin 1957: *Andreychin, L., M. Ivanov, K. Popov*. Savremenен balgarski ezik. Chast II. Uchebnik za I i II kurs na uchitelските instituti. Sofia: Narodna prosveta.)
- Баракова 1981: *Баракова, П.* Пасив и глаголна лексика. – *Български език* № 1, с. 3–12. (Barakova 1981: *Barakova, P.* Pasiv i glagolna leksika. – *Balgarski ezik* № 1, s. 3–12.)

- Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2 Морфология*. София: Издателство на БАН. (Gramatika 1983: *Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik. T. 2 Morfologia*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.)
- Коева 2005: *Коева, С.* Синтактично и семантично описание на диатезите в българския език. – В: *Българско езикознание*, т. 4, София: Издателство на БАН, с. 182–231. (Koeva 2005: *Koeva, S.* Sintaktichno i semantichno opisanie na diatezite v balgarskia ezik. – In: *Balgarsko ezikoznanie*, t. 4, Sofia: Izdatelstvo na BAN, p. 182 – 231.)
- Български национален корпус <<http://search.dcl.bas.bg>> [15.07.2019]
- Корпус на българската разговорна реч <<http://bgspeech.net/>> [15.07.2019]
- Корпус на политическата и журналистическата реч <<http://political.webclark.org>> [15.07.2019]

Dynamics in the Use of Passive Voice

Marina Dzhonova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
djonova@slav.uni-sofia.bg

Abstract

The article represents some tendencies in modern Bulgarian regarding the use of passive forms. The main topic of the article is the tendency for intensified use of passive forms with the auxiliary *biva* instead of the se-passives in certain context. The presence or absence of competing passive forms in the given context is considered. A conclusion is made about the reasons that determine the use of different passive forms mainly in 3 p. sg. and pl.

Key words: passive voice, lexical and grammatical restrictions

Marina Dzhonova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Slavic Studies
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
Sofia 1000, Bulgaria